

RAD U OBLASTI ODGOJA I OBRAZOVANJA RAVAN JE BORBI NA ALLAHOVOM PUTU

Zehra ALISPAHIĆ

Vrijeme u kojem živimo bremenito je najrazličitijim iskušenjima i izazovima s kojima se čovjek susreće na svakom koraku. Pred nama su svakodnevno rezultati najnovijih ljudskih dostignuća za čiju je ispravnu i uspješnu upotrebu i korištenje njihovih prednosti i rezultata neophodno jedno posve novo iskustvo i znanje, novi odnos i razmišljanje treba posla ali i nova sredstva. Novo vrijeme i nova dostignuća traže i novog čovjeka, pronalazača, izumitelja, istraživača, izvršioca, spremnog i odlučnog da se prilagodi sredini ali isključivo i u skladu sa svim moralnim vrednotama i željenim ciljevima.

Pojedinca spremnog da se nosi sa izazovima novoga vremena izgrađuje i priprema adekvatan odgojno-obrazovni proces koji se uklapa u zahtjeve vremena u kojem živimo. Želimo li se zaustaviti na pitanju uspješnog odgojno-obrazovnog sistema i njegovoj analizi nužno je početi od učitelja-nastavnika-profesora ili muallima, koji je zasigurno prvi činilac u povezivanju stvarnog stanja odgojno-obrazovnog sistema i onih ciljeva kojima ovaj sistem treba težiti.

Muallim je ugaoni kamen obrazovnog procesa, on ga obnavlja, unapređuje ga i koristi mu svojim sposobnostima i znanjem, ili ga, pak, uništava i degradira zbog svojih nesposobnosti i nemoći da se nosi sa novim potrebama i izazovima. Ono što muallimu daje izuzetnu važnost i mogućnost potpunog utjecaja u procesu odgoja i obrazovanja je činjenica da je, baš on, misaoni oslonac cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa. Taj

epitet stvara obavezu njegove prisutnosti i mogućnosti učesća i utjecaja u svim bitnim životnim sferama, od politike do ekonomije. Tako jaka, izgrađena i utjecajna ličnost neminovno postaje najviši uzor svojim učenicima koji ga oponašaju u izgledu, govoru, manirima, radu, razmišljanju... Kao važan faktor u odgojno-obrazovnoj sredini on učionicu pretvara u zdravi ambijent u kome se rađaju i cvjetaju ideje, otkrića, izumi i pronalasci učenika, razvija takmičarski duh i zdrava konkurencija ili to u suprotnom postaje prostor u kome se trači vrijeme, gase sposobnosti i potencijali učenika, njihova nadarenost i spremnost na aktivan susret sa zahtjevima novog vremena. On je također odgovoran za lični napredak i naučno i stručno usavršavanje koje mora biti kontinuirano. Svemu ovome potrebno je dodati da muallim koji živi i djeluje u ambijentu koji posjeduje bitna islamska obilježja, mora i treba širiti islamski moral i ponašati se u skladu sa njegovim zahtjevima odgajajući i usmjeravajući svoje učenike na istinskim islamskim principima i radeći na uzdizanju muslimanskog društva, očuvanju njegovog identiteta i jedinstva uz isticanje ideja tolerancije i ljubavi koje islam nalaže prema nemuslimanima.

Stoga, odgojno-obrazovni napredak, koji je postao jedan od najvažnijih pitanja i izazova suvremenog doba, oslanja se na procjenu odgojne situacije uopće i procjenu odgojno-obrazovne situacije muallima posebno. Na taj način otkrivamo slabosti i probleme kojima je izložen muallim iznalazeći potrebna rješenja i mogućnosti za

potpunu transformaciju stvarnosti. Rezultate i potpuni napredak moguće je očekivati ukoliko se na pravi način prati i ostvari suvremeni svjetski progres. U tom kontekstu potrebno je odrediti i najvažnije suvremene izazove koji stoje na putu procesa obrazovanja muallima i njegovih daljih aktivnosti. Stručnjaci iz oblasti obrazovanja poput Dr. Muhammeda Ahmeda Shewqa i dr. Muhammeda Malika Muhammeda Saida¹ klasificirali su to na sljedeći način:

- 1-Izazovi koji se odnose na obrazovanje muallima.
- 2-Izazovi koji se vezuju za učenika.
- 3-Izazovi koji se vezuju za društvo.
- 4-Izazovi koji se vezuju za naučni, tehnički i istraživački progres.
- 5-Izazovi koji se vezuju za napredak u odgojnim institucijama uopće.

Obrazovanje muallima - izbor i studij

Nije nepoznato da proces obrazovanja muallima otpočinje onoga trenutka kada on donese odluku o upisu na neku od institucija koja se bavi obrazovanjem muallima i njihovom pripremom za obrazovni rad pa sve do kraja njegovog aktivnog djelovanja u muallimskoj profesiji. Izborom muallima postavlja se osnova ili temelj za njegovu pripremu i rad u profesiji. Ako se obavi dobar izbor očuvat će se zahtjevi ove profesije i bit će to prvi važan korak u procesu adekvatne pripreme muallima i podizanja nivoa na kojem će on obavljati svoju profesiju. U suprotnom, ako izbor muallima za ovu profesiju ne bude obavljen na ispravan način onda će se za muallimsko zvanje pripremati osoba koja ne ispunjava sve zahtjeve ove profesije što će imati negativnog utjecaja na obrazovni proces u bližoj i daljoj budućnosti.

Muallimsku profesiju katkad biraju sami učenici kao svoje buduće zanimanje, a katkad su na taj posao usmjereni školskim sistemom ili zahtjevima postojećeg političkog sistema. Važnost odgojno-obrazovnog sistema u životu svakog pojedinca a tako i društva u cjelini nalaže da se za muallime, na svim nivoima odgoja i obrazovanja, obrazuju najbolji među najboljim, oni koji uz uspjeh postignut u prethodnim fazama školovanja

pokazuju sve potrebne afinitete i ljubav za ovo zanimanje. Muallim koji radi u ambijentu koji ima određena islamska obilježja mora u sebi baštiniti sve bitne pretpostavke islamskog morala, islamske kulture i tradicije. Osvrnimo se malo na bh. situaciju! Ko su kandidati koji upisuju srednje učiteljske škole i pedagoške akademije ili fakultete koji obrazuju buduće učitelje i nastavnike svih profila? Jesu li najbolji, jesu li oni koji su u toku svog prethodnog školovanja postigli zapažene rezultate, na koncu koliko ih posao muallima uistinu zanima dalje od diplome i plaće koju on nosi! Tu je muallimski posao shvaćen kao zanat, dnevna rutina u koju se unosi samo onoliko koliko se mora da bi se otaljalo ono što se mora. Nemali je broj onih koji ovaj studij završavaju vanredno, uz neki drugi posao, osiguravajući na taj način zvanje za koje se u našem ambijentu još uvijek veže pravilo mirnog, sigurnog posla koji lahko osigurava egzistenciju. Neka časni pojedinci i usamljene grupe ne pronađu sebe u ovim redovima, ali na vrata pedagoških akademija kucaju oni koji nemaju drugdje i koji se drugdje i ne primaju. Takvi kadrovi sutra ulaze u učionicu, obrazuju nove generacije ostavljajući im u naslijeđe, pasivan odnos prema nauci i radu, inferiornost, umrtvljene ambicije, zaostalost, odbojnost prema novom, drukčijem i boljem... U takvom ambijentu nerijetko učenik nadmaši onog koji ga uči, ruši se slika uzornog muallima i on zasigurno gubi autoritet među učenicima. Da spomenemo i one koji sa muallimskim pozivom nemaju nikakve veze poput administrativnih radnika i sl. koji su u određenom momentu, kada je zato postojala prijevika potreba, počeli raditi ovaj posao i tu ostali. U novom vremenu teško ih je zamijeniti novim, mladim ljudima koji čekaju svoju šansu.

Situacija nije ništa bolja ni u drugim dijelovima islamskog svijeta. Kao jedan od odgovora i objašnjenja za ovakvo stanje stvari zasigurno je aktualni položaj muallima u većini društava, a posebno onih sa islamskim obilježjima. Nije nam nepoznato da je muallim današnjice uskraćen položaja i uvažavanja koje je imao kroz povijest.

Kako Kur'an gleda na muallima?

Na ulogu, značaj i važnosti muallima u društvu najprije je ukazao Kur'an Časni i Poslanikova praksa. Na to ukazuju brojne knjige koje su pisali veliki islamski učenjaci poput imama Al-Gazalija a koja u cijelosti govore o mjestu, ulozi i svojstvima muallima. Kada govori o ulozi muallima Kur'an ukazuje na Poslanike i njihove ashabe i njihovu temeljnu ulogu u podučavanju ljudi Allahovoj vjeri: **“Gospodaru naš, pošalji im poslanika, jednog od njih, koji će im ajete Tvoje kazivati i Knjizi ih mudrosti učiti, i očistiti ih, jer Ti si, uistinu, silan i mudar!”** (Al-Baqara, 129).

O vrijednostima i počastima koje u sebi nosi posao muallima najbolje objašnjava i 164. ajet sure Alu Imran, u kojem Allah, dž. š., uz sve druge važne zadatke kojima obavezuje Poslanika Muhammeda, s.a.v.s., nalaže i podučavanje i obrazovanje vjernika i sljedbenika islama, kao izuzetno važan posao: **“Allah je vjernike milošću Svojom obasuo kada im je jednog između njih kao poslanika poslao, da im riječi Njegove kazuje, da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči, jer su prije bili u očitoj zabludi,”** Spomenuti i mnogi drugi ajeti ukazuju na ulogu muallima i njegove temeljne obaveze a to je u islamu razvoj, napredak, čišćenje i očuvanje ljudske prirode, njeno približavanje svome Tvorcu i udaljšavanje od grijeha, obrazovanje pojedinca, prenošenje znanja i vjere u srca vjernika kako bi ih slijedili i primjenjivali u svom ponašanju i životu.

O svojstva muallima muslimana

Da bi današnji muallim ostvario sve zadatke kojima je Allah, dž.š., obavezao Poslanika, s.a.v.s., i njegove ashabe kao prve muallime, prema mišljenju vodećih islamskih učenjaka, pedagoga i psihologa on se mora i treba okititi sljedećim važnim svojstvima:

Njegov rad, ponašanje, životni ciljevi i razmišljanje trebaju biti zasnovani na temeljnim islamskim principima, na predanosti i pobožnosti Allahu, dž.š., na slijedenju Njegovog Šerijata, na poznavanju Njegovih svojstava. Takva ličnost će u svim svojim odgojnim postupcima imati jak utjecaj na učenike koji će u svakom novom saznanju i iskustvu uvidati Allahovu veličinu i moć. Stoga

dobar i uspješan muallim mora baštiniti svojstva koja će i njemu i generacijama koje vodi osigurati uspješan hod i na ovom i u vječnom svijetu.

Treba biti krajnje iskren i odan poslu koji obavlja, ukazivati na istinu i ukazivati učenicima na puteve do istine. Njegov odgojni rad i proširivanje vlastitih vidika i spoznaja treba imati jasan cilj a to je stjecanja Allahovog zadovoljstva, dolazak do istine, njena realizacija i širenje u svijesti učenika, te nastojanje da ga slijede na tom putu. Iskrenost i odanost u poslu i na poslu znači da oni pohode iz dubine njegove duše i njegovog iskrenog uvjerenja, te da on bude krajnje strpljiv i predan u njihovoj realizaciji i prenošenju na generacije koje vodi.

Treba biti strpljiv u prenošenju znanja i približavanju znanja učenicima, a to zahtijeva jaku volju i energiju, stalna ponavljanja, inovacije u metodama i prezentiranju gradiva kako bi kod učenika nestao osjećaj odbojnosti prema materiji. Pri tome nikada ne treba zaboraviti da nisu svi ljudi podjednako nadareni da uče i usvajaju znanje ili podjednako brzo. Neke stvari učenik shvati i one mu postanu jasne nakon dugo vremena. To iziskuje veliko strpljenje i onemogućava muallima da ide ukorak sa svojim željama i nastojanjima pa tako i analiza rezultata njegovog rada ne može ići prije procesa sazrijevanja i shvatanja ponuđenih informacija i znanja samoga učenika.

Treba biti siguran u znanje koje prenosi i na koje poziva svoje učenike i primjenjivati ga u vlastitom životu. Ako njegove riječi budu slijedile njegova djela i ponašanje i učenici će ga slijediti i u riječima i u ponašanju. Bude li se njegov rad i ponašanje razlikovao od onoga našta poziva, učenici će osjetiti njegovu neodlučnost da uradi ono što kaže, osjetit će neozbiljnost njegovih riječi i na koncu, shvatit će da ni on sam ne vjeruje u ono što govori.

S tim u vezi u suri As-Saff, u drugom i trećem ajetu, Uzvišeni Allah, dž.š., kori vjernike zbog neiskrenosti njihova govora: **“O vjernici, zašto jedno govorite, a drugo radite? O kako je Allahu mrsko kad govorite riječi koje djela ne prate!”**

Neiskrenost muallima izrodit će, možda i nesvjesno, dvolične učenike jer je on njihov uzor u svemu što govori i radi.

Treba biti u permanentnom procesu edukacije i istraživanja, dobro vladati materijom

koja je predmet njegove komunikacije sa učenicima ali i biti obrazovan na planu opće kulture i znanja. Muallim musliman ne smije biti ograničena ličnost, usmjerena samo na oblast koja je njegova uža specijalnost. On treba biti obrazovan na općem planu, učiti i usvajati nova saznanja i informacije, udubljivati se u njih i razumijevati ih. Samo tako će steći poštovanje i povjerenje učenika i samo tako im može koristiti.

Muallim treba biti stručan i verziran u primjeni, klasifikaciji i mijenjaju odgojno-obrazovnih metoda, mora ih dobro poznavati i znati koja od njih najviše koristi učenicima u kojim odgojnim nivoima i za koju nastavnu materiju. I nije dovoljna samo naučna i teorijska temeljitost i upućenost nego izbor metoda i načina pojednostavlivanja i uprošćavanja tih informacija i njihovo prenošenje u svijest učenika, a to zahtijeva specijalno iskustvo, dobru obuku, praksu i primjenu već postojećih odgojno-obrazovnih pedagoških metoda u nastavi.

Muallim mora znati vladati i kontrolirati situacijom u učionici i među učenicima, mora biti mudar i odlučan da svaku stvar postavi na njeno mjesto, da ne bude previše strog tamo gdje je potrebno olakšati i pojednostaviti situaciju, niti da previše popušta i pojednostavljuje stvari tamo gdje je potrebno pokazati čvrstinu i strogost. To su njegova temeljna svojstva jer on koordinira i rukovodi situacijom u učionici, na njega se ogledaju učenici i povinuju se njegovim odlukama. Uz sve to, da bi uspio mora biti omiljen među učenicima i saosjećajan sa njima ali bez pretjerivanja vodeći računa o njihovim interesima, opraštajući im ponekad vodeći računa da ne ostavi prostora za zloupotrebu i opuštanje. U tom kontekstu on mora znati način na koji se učenici šale ili svađaju, ništa mu ne smije promicati, mora voditi računa o kretnjama učenika i njihovim nakanama.

Muallim treba istraživati psihologiju učenika u fazi u kojoj on radi sa njima kako bi njegovo ponašanje prema učenicima bilo u skladu sa njihovim intelektom i spoznajnim potencijalima ali i njihovim duhovnim spremnostima.

Muallim treba biti potpuno svjestan najnovijih svjetskih strujanja i usmjerenja koja ostavljaju vidljive tragove u svijesti generacija s kojima radi jer oni utječu na uvjerenje učenika, na njihove stavove, razmišljanja i najvažnije

probleme suvremenog življenja. Dobar muallim će saslušati sva učenička oponiranja, suprotstavljanja, njihove sumnje i objašnjenja, pratiti će razloge jednog takvog stanja, mudro tražeći lijek i izlaz iz takve situacije u islamu, u njegovoj elastičnosti, odmjerenosti i prilagođenosti za sva vremena i najrazličitije situacije. Nije dovoljno da muallim zna šta je dobro i da poziva na njega, nego mora znati na kakvim obmanama i licemjerju počiva misionarstvo zla i nevjerstva jer generacije učenika s kojima radi su najpodesnije, ako ih se dobro ne usmjeri, da poprime manire svih vladajućih svjetskih strujanja i utjecaja zasnovanih na nevjerovanju u Allaha, dž.š. Odgovore za ovakve probleme i izlaz iz takvih situacija muallim će potražiti u suvremenim islamskim studijama i istraživanjima poput studija i pisanja Sayyida Qutba, Abija al-ʿAla al-Mawdudua, Muhammada Qutba, Abija Hasana an-Nadawija i drugih.

Muallim mora biti pravedan i korektan prema učenicima, ne smije pokazivati svoje simpatije prema nekim od njih niti smije bilo kome od učenika davati ma kakvu prednost osim prednosti koju učenik sam zasluži sukladno njegovom radu, zalaganju, sposobnostima i talentu. Na to je ukazao i Allahov poslanik Muhammed, s.a.v.s., a on je uzor svakom muallimu a na to ukazuje i Allah, dž.š., obraćajući se Svom Poslaniku: **“Zato ti pozivaj i budi ustrajan, onako kako ti se naređuje, a ne povodi se za prohtjevima njihovim, i reci: ‘Ja vjerujem u sve knjige koje je Allah objavio, i naređeno mi je da vam pravedno sudim; Allah je i naš i vaš Gospodar, nama naša a vama vaša djela; nema potrebe da jedni drugima dokaze iznosimo; Allah će nas sve sabrati, i Njemu će se svi vratiti.’”** (Aš-Šura, 15)

Poruka dolazi i iz osmog ajeta sure Al-Maʿida: **“O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte, i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite!”**

Prvo treba biti roditelj pa onda muallim

Sva spomenuta svojstva trebala bi i morala krasiti muallima, muslimana. Imam Gazali u svojoj knjizi *Ayyha-l-waladu* kaže da je onaj ko zna, radi i poučava druge nazvan velikim i slavnim i da se nalazi u carstvu nebesa pa je poput sunca što drugima sjaji i osvjetljava put, a sam je sebi svjetiljka i poput miska je prijatan i miriše drugima a i sam je sebi miris. No nikada ne trebamo zaboraviti da je ogromna uloga odgoja i obrazovanja za svaku društvenu zajednicu, pa je i rad u oblasti odgoja i obrazovanja kolikogod veličanstven i odabran, istovremeno i opasan. Onaj koga Uzvišeni Allah odabere za ovo zvanje, kaže Imam Gazali u spomenutoj knjizi, stavio mu je za vrat ogroman emanet i svezao ga opasnim poslom jer je svaki muallim u svom poslu i na svom zadatku nasljednik vjerovjesnika i pravovjernih. Prenosi Ibn Madždže u svom senedu da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., izašao jednoga dana i uputio se u mesdžid gdje je zatekao dvije grupe ljudi. Jedni od njih su učili Kur'an i molili se Allahu, dž.š., a drugi su učili i poučavali. Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao je: "Svako od njih radi dobro. Ovi uče Kur'an i mole se Allahu pa ako bude želio uslišat će njihove molitve, a ako ne bude želio neće, a ovi uče i poučavaju druge", i Allahov Poslanik je sjeo sa njima.

O značaju odgoja i obrazovanja u životu pojedinca i zajednice i značaju i ulozi onih koji su uključeni u taj proces najbolje govori i to da je Allahov poslanik Muhammed, s.a.v.s., značaj odgoja i obrazovanja izjednačio sa značajem borbe na Allahovu putu. Allahov Poslanik kaže: "Onaj ko mi dođe u džamiju došao je radi dobra ili da uči ili da ga se uči i on je u ravni boraca na Allahovu putu", hadis prenosi Ibn Madždže.

Imam Gazali također ističe da muallim ne može obavljati svoj posao ako ispred svih spomenutih svojstava teži ostvarenju nekih drugih dunjalučkih ciljeva kao što je stjecanje bogatstva, ugleda, slave i drugih važnih prednosti i funkcija. U svemu tome profesija muallima mu ne smije biti sredstvo. Također, ističe Gazali, odnos muallima i njegovih učenika mora biti ravan odnosu oca i njegove djece. Dakle, pored znanja koje im prenosi, muallim mora nastupati sa roditeljske pozicije i podučiti ih svim drugim ljudskim vrednotama bez

kojih život ne bi imao nikakvog smisla. Jer, dužnost muallima današnjice nije više samo puko prenošenje znanja i informacija učenicima, nego je on prije svega odgajatelj, a obrazovanje u tom kontekstu treba shvatiti kao dio ukupnog odgojnog procesa za koji je i odgovoran i zadužen muallim.

Literatura:

1. Abdu-r-Rahman an-Nahlavi, *Usulu at-terbijeti al-islamiyyati wa asalibuha fi-l-bayti, wa-l-madrasati wa-l-mudžtamai*, Daru-l-fikri Damask i Daru-l-fikri al-muasir, Bayrut, 1996.
2. Muhammad Atiyatu-l-Abraši, *At-Tarbijetu-l-islamiyyatu wa falasifetuha*, Daru-l-fikri al-arabi, bez godine izdanja
3. Muhammadu-l-Muhtaru Waladu Abbahu, *At-tarbiyyatu-l-islamiyyatu bayna-l-qadimi wa-l hadisi*, Isesco, 1993.
4. Muhammad Ahmed Šavq, Muhammad Malik Muhammad Said, *Tarbiyyatu-l-muallimi li-l-qarni al-hadi wa-l-išrin*, Mektebetu-l-abikan, Rijad, 1995.
5. Hudždžatu-islami Muhammad Abi Hamid Al-Gazali, *Ayyuha-l-waladu*, Daru-l-iatisam, Kairo
6. Abdu-l-Wahhab Abdu-s-salam Tawila, *At-terbijatu-l-islamiyyatu wa fannu-t-tadrisi*, Daru-s-selam, Kairo, 1997.

Summary

Work in the field of education is equal to the struggle on the way of Allah

Zehra Alispahić

A teacher (*muallim*) is the cornerstone of the educational process. He can renew it and improve it with his knowledge and capabilities, or on the other hand, he can destroy it and degrade it due to his inability to face up to the new needs and challenges. The best candidates in the community must be educated and encouraged to become teachers. The first to point out to the role, significance and importance of teachers in the society were the Qur'an and the Prophet's Practice. The great Islamic scholars reinforced the same in many of their works. While adhering to all that living in Islam entails, a teacher must live in hand with his time and be ready to face up to its challenges. For all of his efforts and resulting success, heshall, God willing, receive a reward equal to that of those struggling on the way of Allah.

m